

ZGODOVINA STAREGA IN SREDNJEGA VEKA

Kazalo

PRAZGODOVINA	2
Od živalskega prednika do homo sapiensa.....	3
Lovci in nabiralci	4
Poljedelci in živinorejci.....	5
Obdelovalci kovin	6
Arheološka najdišča na Slovenskem (izbirna tema)	7
STARI VEK	8
Nastanek prvih držav	8
Države rodovitnega polmeseca	9
Nastanek Egipta	10
Egipčanska družba	11
Kulturna dediščina starih civilizacij (izbirna tema) 4	12
Arhitektura, piramide, templji	12
Hieroglifi, klinopis, alfabet.....	13
Politeizem in monoteizem starega vzhoda	14
GRČIJA	17
*Kretsko- mikensko obdobje kot temelj grške civilizacije	17
*Mesto ustvarja zgodovino: špartanska in atenska družba	17
*Prva demokracija	17
*Obdobje klasične Grčije postavi temelje evropske misli	17
*Grki kot skupnost in kot tekmeči (perzijske in peloponeške vojne)	17
*Aleksander Makedonski poveže tedanje civilizacije.....	17
STARA GRČIJA.....	18
*Kretsko – mikensko obdobje.....	18
*Domovina Helenov	19
*Mestne državice : špartanska in atenska družba	20
*Prva demokracija	21
Grško - perzijske vojne.....	22
Obdobje klasične Grčije postavi temelje evropske misli	23
Aleksander Makedonski	24
RIMSKA SVETOVNA DRŽAVA	25
Apeninski polotok pred nastankom rimske države.....	25
*Mesto postane država.....	26
Od republike k cesarstvu.....	28
Propad rimskega cesarstva.....	29
Rimska oblast na naših tleh	30
<i>Začetki in širjenje krščanstva</i>	31
Antična kultura – izbirna tema	32
Vpliv antične religije na kulturo	32
Antična znanost in filozofija	33
Grško gledališče in rimski cirkus	34
Gradbeništvo Grkov in Rimljanov	35
Evropa pred preseljevanjem.....	36
Preseljevanje ljudstev.....	37
Karolinška država	38
Naselitev Slovanov v Alpe	39
Karantanija	40
Karantanija izgubi samostojnost.....	41
Spodnja Panonija	42
Nastajanje evropskih držav	43
Slovenski prostor v okviru Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti	44
Zemljiški gospodarji in podložniki.....	45
Samostani ohranjajo antično izročilo	46
Meščani	47
Obrt, trgovina, bančništvo.....	48
Kultura srednjega veka	49
Bizantinska država.....	50
Arabska država.....	51
Križarske vojne	52
Države na Balkanu	53
Turški imperij	54

PRAZGODOVINA

1. Prazgodovina je najdaljše obdobje človekove preteklosti. Trajalo je nekaj milijonov let in se zaključilo pred okoli 5000 leti. Predpona pra - označuje veliko starost (npr. praded).
2. Prazgodovino proučujejo le po materialnih virih. Na podlagi najdenih predmetov, ki jih največkrat odkrijejo arheologi z izkopavanjem, sklepajo o življenju v tistem obdobju. Zgodovina, ki jo proučuje zgodovinska stroka, se začne šele s pojavom pisave in pisnih virov pred okoli 5000 leti.
3. Prazgodovino v grobem delimo na tri obdobja, ki so dobila ime po materialu, iz katerega so izdelovali orodja:
  - a) Starejša kamena doba (paleolitik)
  - b) Mlajša kamena doba (neolitik)
  - c) Kovinske dobe (bakrena, bronasta in železna doba)

Od živalskega prednika do homo sapiensa

1. Človek se je razvil iz ene od vej primatov, ki so najvišja stopnja v razvoju sesalcev. Mednje spadajo tudi človeku podobne opice: orangutan, gorila, šimpanz. Pomembnejše razvojne stopnje človeka so: avstralopitek, spretni človek, pokončni človek, neandertalec, misleči človek.
2. Zgodnje razvojne stopnje človeka imenujemo človečnjaki. Najzgodnejša stopnja je **avstralopitek (južna opica)**. Njegove kosti so našli v Afriki na območju današnje Kenije in Etiopije. Živel je v savanah pred okoli 3,5 milijoni leti. Preživel je se z nabiralništvom in lovom na manjše živali.
3. **Spretni človek (homo habilis)** je prvi iz rodu Homo – človek. Živel je pred okoli 2 milijonoma let. Znal je narediti preprosto kamnito orodje s tolčenjem (rezila, pestnjak). Na roki je že imel »človeški palec«.
4. **Pokončni človek (Homo erectus)** je živel tudi v Aziji. Hodil je pokončno in si pri nabiranju hrane in lovu pomagal s kamnitim orodjem.
5. **Neandertalec (Homo neandertalensis)** je razvojna stopnja človeka, ki se ni razvijala naprej. V Evropi se je pojavil pred 150 000 leti in je bil zelo prilagojen na življenje v ledeni dobi. Izumrl je pred okoli 27 000 leti. Verjetno ga je iztrebil misleči človek – Homo sapiens.
6. **Misleči človek (Homo sapiens)** se je razvil v Afriki pred okoli 100 000 leti in se kot najuspešnejši razširil po vseh kontinentih. V Evropo je prišel pred okoli 45 000 leti. Znal je nasaditi kamnita orodja na ročaje, iznašel je kopje, harpuno in lok, začel je slikati in kipariti.

Lovci in nabiralci

1. Najzgodnejše obdobje prazgodovine se imenuje starejša kamena doba. Trajala je več milijonov let. Ime je dobila po orodju, ki je bilo večinoma narejeno iz kamna. Orodje so izdelovali s tolčenjem kremenca in tako izdelali pestnjak, rezila, strgala. Uporabljali so tudi les, kosti, rogove (sulice, sekire, kopače).
2. Za podnebje tega obdobja je bila značilna izmenjava ledenih dob in otoplitev. Med ledenimi dobami se je podnebje zelo ohladilo in ledeniki so se pomaknili globoko proti ekvatorju.
3. Takrat so se ljudje preživljali z nabiranjem sadežev, zelišč, korenin (nabiralništvo), ribolovom in lovom. Lovili so divje govedo, konje, prašiče, srnjad, jelene, bobre, jamske medvede, mamute. Pri lovu so si pomagali s sulicami in pastmi (jame).
4. Družili so se v manjše lovske skupine – horde. Kot posamezniki v lovu na visoko divjad namreč ne bi bili uspešni. Kot nomadi so selili skupaj s čredami konj, jelenov, bizonov, mamutov. Prebivali so v bivališčih iz vej in listja in v jamah.
5. Zaradi hladnega podnebja se je začel človek oblačiti v kožo. Pred okoli 400 000 leti se je naučil uporabljati ogenj. Ob organizaciji lova in dela ter z druženjem ob ognju je razvil govor.

Poljedelci in živinorejci

1. Pred okoli 12 000 leti se je začela zadnja otoplitev. S spremembo podnebja so se pojavile nove rastline. Na območju Bližnjega vzhoda so začeli ljudje gojiti kulturne rastline in nastale so prve stalne naselbine. To obdobje imenujemo mlajša kamena doba.
2. Za mlajšo kameno dobo je značilno brušeno kamnito, koščeno in leseno orodje, uporaba lončenine (keramike) in tkanin. Ljudje so izdelali nova orodja, ki so jih nasadili na lesene ročaje. Začeli so se ukvarjati s poljedelstvom (žito, grah, leča, čebula), živinorejo, obrtjo, rudarstvom in gradbeništvom.
3. Zaradi poljedelstva so se morali ustaliti in zgraditi prve stalne naselbine - vasi, ki so jih sestavljale hiše. Narejene so bile iz kamna ali lesa, ometanega z ilovico. Zaradi lažje obdelave zemlje in obrambe se je več velikih družin povezalo v družbeno skupino, ki jo imenujemo rod. Načeloval ji je starešina. Rodovi so se povezovali v pleme, ki ga je vodil poglavar.
4. V tem obdobju so poleg vasi in prvih mest ljudje gradili objekte iz velikih kamnitih blokov - megalitov. Najznamenitejši je gotovo Stonehenge v Angliji. Natančnost načrta in zahtevnost gradnje pričajo o veliki sposobnosti tedanjih gradbenikov.

Obdelovalci kovin

1. Na Bližnjem vzhodu so ljudje že v mlajši kameni dobi uporabljali samorodni baker in zlato za nakit. Odkrili so tudi postopek rudarjenja in taljenja. Ko so bakru dodali kositer, so dobili za orodje in orožje uporabno zlitino **bron**. Postopek pridobivanja kovin je verjetno povezan z uporabo lončarske peči.
2. V Evropo je prišel postopek pridobivanja bronu konec 3. tisočletja pr. Kr. s kulturo žarnih grobišč. Nosilci te kulture so si s pomočjo bronastega orožja podredili staroselce. O tej kulturi pričajo mnoge najdbe žar, orodja, orožja, nakita in posode.
3. Postopek pridobivanja železa so odkrili Hetiti v Mali Aziji. Železo je prišlo v Evropo v začetku prvega tisočletja pr.Kr.. Železo je bilo trdnejše in dalo se je dobro brusiti. Začelo je izpodrivati bron, ki pa je ostal še dolgo v rabi. Železno dobo v Evropi delimo na starejšo-halštatsko (800-400pr.Kr.) in mlajšo-latensko (400-Kr.r.).
4. Obrtniki v dobi kovin niso imeli več časa za poljedelstvo in so se predvsem posvetili svoji panogi. Do drugih dobrin so prišli z menjalno trgovino. Zaradi razlike v vrednosti dobrin so posamezniki obogateli. Pojavila se je zasebna lastnina in družba se je razslojila na sloj bogatih in sloj revnih. Bogati so si prilastili tudi oblast.

1. Arheološka najdišča na Slovenskem (izbirna tema)

1. Tudi pri nas je mnogo arheoloških nahajališč iz prazgodovine. Najstarejše je staro približno 250 000 let. V tem zgodnjem obdobju so lovci in nabiralci našli zatočišča pod spodmoli in v jamah.
2. Najpomembnejše arheološke ostanke iz starejše kamene dobe so našli v Potočki Zijalki pod goro Olševo (koščena šivanka) in v jami Divje babe blizu Idrije (koščena piščal). V jamah in spodmolih, kjer so bivali prazgodovinski lovci, so odkrili veliko kosti lovnih živali.
3. Iz mlajše kamene in bakrene dobe je najpomembnejše najdišče Ljubljansko barje (koli, drevaki, kalupi, lončenina). Tam so prebivali mostiščarji ali koliščarji, ki so se preživljali z lovom, nabiralništvom, poljedelstvom, živinorejo.
4. Iz halštatske dobe že poznamo po imenu prva ljudstva, ki so živela na našem prostoru. To so bili Iliri in Veneti. V latenski dobi so naše ozemlje poselili Kelti. To ljudstvo je bilo razširjeno po vsej zahodni, srednji in južni Evropi. Gradili so mestne naselbine, se ukvarjali z obrtjo, trgovino in kovali denar.
5. Najbogatejša arheološka najdišča iz bronaste in železne dobe so Vače, Novo mesto, Krško. V tem obdobju so ljudje gradili utrjene naselbine, imenovane gradišča. Najimunitnejša najdba iz tega obdobja je gotovo bronasto vedro - situla iz Vač. Poleg tega so našli tudi čelade, ščite, orožje, lončenino, žare, nakit. Večina najdb so grobni dodatki, ki so jih odkrili v gomilah.

2.

3. STARI VEK

STARI EGIPT IN CIVILIZACIJE RODOVITNEGA POLMESECA

Nastanek prvih držav

1. Prve države so nastale ob velikih rekah, ki so redno poplavliale, prinašale rodovitno blato in dovolj vode za namakanje. Za uspešno namakanje so morali zgraditi sistem kanalov, zapornic, jezov in bazenov. Tako delo pa je zahtevalo organizirano družbo, iz katere se je razvila država.
2. Država je skupnost ljudi na določenem ozemlju, ki jih povezuje jezik, preteklost, navade, kultura in oblast. Stare države so vodili vladarji, ki so bili obenem lastniki vse zemlje, vrhovni sodniki in svečeniki ter poveljniki vojske. Vladali so s pomočjo uradnikov, ki so izvrševali ukaze in pobirali davke. Vladarje so častili kot bogove, njihova oblast je bila dedna.
3. Za vodenje in načrtovanje del na namakalnih sistemih, gradnjo mest, palač in svetišč, opis dolžnosti in dajatev je bil potreben trajen zapis. Zato so uradniki uporabljali posebne znake, iz katerih se je razvila pisava. Ta je bila v začetku slikovna, nato zlogovna in nazadnje abecedna.
4. Vzporedno s poljedelstvom so se razvijali tudi obrt, trgovina, promet, gradbeništvo. Te dejavnosti so se skoncentrirale v velikih naselbinah, ki so se razvila v mesta. V mestih so bili tudi sedeži uprave. V glavnem mestu je bila vladarjeva palača.

Države rodovitnega polmeseca

1. **Rodovitni polmesec** obsega območje na Bližnjem vzhodu, ki se v loku razprostira od vzhodnih obal Sredozemskega morja do Evfrata in Tigrisa. Območje med rekama Evfrat in Tigris imenujemo tudi Mezopotamija. Tam je tudi zibelka naše civilizacije.
2. Svoje države so na jugu Mezopotamije v 4. tisočletju pred našim štetjem najprej ustanovili Sumerci. Izumili so kolo, pisavo, lončarsko peč, odkrili postopek pridobivanje bakra in bronca, obdelovali zlato. Njihova civilizacija je temeljila na namakalnem poljedelstvu.
3. Zaradi ugodne klime, rodovitne zemlje in vode je področje privlačilo mnoga ljudstva, ki so eno za drugim osvajala Mezopotamijo, tam ustanavljala svoje države in se borila za prevlado. Najpomembnejše so bile akadska, babilonska, asirska in perzijska država.
4. Vse države so bile dobro organizirane, z močno vladarjevo oblastjo, z osrednjo upravo in odlično vojsko. Vladarje so morali podaniki častiti kot bogove, jim plačevati davke in prinašati darila. Najbolj znan je babilonski vladar Hamurabi, ki je dal zapisati prvi zakonik.

Nastanek Egipta

1. V 4. tisočletju pr. Kr. sta v dolini reke Nil nastali dve državi: Zgornji Egipt od zadnjih brzic do delte in Spodnji Egipt v porečju delte s kraljema na čelu. Okoli 3000 let pr.Kr. sta se obe kraljestvi združili. Glavno mesto je postalo Memfis, skupni vladar se je imenoval faraon.
2. Nastanek tako visoke kulture je omogočila reka Nil, ki vsako leto spomladi prinaša obilo vode za namakanje in rodovitno blato. Za uspešno izkoriščanje darov Nila so morali Egipčani zgraditi namakalne sisteme s kanali, jezovi, bazeni, zapornicami in črpalkami – šadufi.
3. Skozi zgodovino se je obseg države stalno spreminjal. Najprej je obsegala le ozek pas ob reki, kasneje so Egipčani razširili oblast globlje v puščavo, na Nubijo, Sinajski polotok in celo do reke Evfrat.
4. Zgodovino Egipta delimo na obdobja, ki so jih zaznamovale posamezne dinastije. Prvo je obdobje zgodnjih dinastij, sledi jim obdobje stare, srednje, nove in pozne države ter grško-rimsko obdobje. Vmes so bila obdobja brezvladja ali šibkih faraonov.

Egipčanska družba

1. Družba v starem Egiptu se je razslojila na več slojev, ki jo lahko ponazorimo s piramido ali trikotnikom. Na vrhu piramide je bil **faraon** s svojo družino, pod njim so bili vezir, generali, svečeniki, sledili so državni uradniki, vojaki, umetniki, nato trgovci, obrtniki, kmetje, in sužnji.
2. **Faraon** je imel v rokah vso oblast. Bil je vrhovni poveljnik vojske, vrhovni svečenik, sodnik, lastnik vse zemlje in živi bog. Pri vodenju države so mu pomagali **veliki vezir**, **upravitelji provinc**, **državni uradniki**, **pisarji**, **svečeniki** in **vojska**.
3. **Obrtniki** so izdelovali predmete za vsakdanjo rabo z ročnim orodjem. Mnogi so bili zaposleni pri gradnji svetišč, grobnic in palač. Trgovci so trgovali z blagom za vsakdanjo rabo, slonovino, dišavnicami, cedrovino. Glavna trgovska pot je potekala po Nilu. Dosti blaga so tovorile karavane.
4. Najštevilčnejši sloj so bili **kmetje**, ki so obdelovali zemljo z motiko in ralom, urejevali namakalne sisteme, gradili palače in svetišča za vladarje in plemstvo. Pridelovali so proso, pšenico, ječmen, čebulo, solato, fige, melone, grozdje. Redili so race, gosi, ovce, koze in govedo.
5. Sužnji so bili osebno nesvobodni. Lastniki so jih uporabljali kot brezplačno delovno silo na poljih, v delavnicah in pri gradbenih delih. Največkrat so bili to vojni ujetniki.

Kulturna dediščina starih civilizacij (izbirna tema) 4

Arhitektura, piramide, templji

1. V državah starega vzhoda so gradili namakalne sisteme z mrežo kanalov, zapornic in črpalk. Vladarji so si dali zgraditi palače in grobnice. Bogovom v čast in duhovnikom za bivanje so gradili veličastne templje. Najbolje ohranjeni so egiptovski templji, ki so zgrajeni iz kamna. Znameniti templji so Abu Simbel, Edfu, Karnak.
2. Gradili so velika mesta, ki so bila upravna, trgovska in obrtna središča. Bila so natančno načrtovana, z urejeno kanalizacijo in vodovodom, s tlakovanimi cestami, velikimi trgi, palačami in templji. Največje in najlepše je bilo mesto Babilon v današnjem Iraku, ki je delno rekonstruirano.
3. Največji dosežki egipčanskih gradbenikov so piramide. Prvo stopničasto piramido so zgradili v Sakkari za faraona Djoserja, največje tri pa na planoti Giza v bližini Kaira. Zgradili so jih sredi 3. tisočletja pr.Kr. za kralja Kufuja (Keopsa), Kafro (Kefrena) in Menkaura (Mikerinosa). Veliko sfingo, ki skrivnostno straži največja ohranjena čuda starega sveta, je dal zgraditi ali morda samo preoblikovati faraon Kefren.
4. Na območju Mezopotamije je bil glavni gradbeni material sušena in žgana opeka, zato se je tam ohranilo malo zgradb. Najbolj znamenite zgradbe tega območja so ziggurati, nekakšne stopničaste piramide, ki so bile del templja in namenjene čaščenju bogov. Eden bolje ohranjenih je Chogha Zanbil v današnjem Iranu, dobro rekonstruiran pa v Uru v Iraku.

Hieroglifi, klinopis, alfabet

1. Egipčanski pisavi pravimo hieroglifi (podobopis). Pisali so na podlago iz papirusa s pisali iz trsja ali vklesali v kamen. Pisava je imela več tisoč znakov. Razvozlal jo je francoski jezikoslovec Champollion v začetku 19. stoletja s pomočjo besedila, ki je v treh pisavah zapisano na kamnu iz Rosette.
2. Na območju Mezopotamije so vse kulture uporabljale klinopis, ki so ga izumili Sumerci. To je bila zlogovna pisava, pisana s klini na glinene tablice.
3. Ob vzhodni obali Sredozemlja so imeli svoje mestne države Feničani, ki so bili pomorščaki in trgovci. Svoje nove naselbine - kolonije so zgradili po vsem Sredozemlju. Izumili so pisavo, pri kateri je vsak znak označeval soglasnik.
4. Iz feničanske pisave se je razvila grška pisava, imenovana alfabet. Grki so znakom za soglasnike dodali znake za samoglasnike. Iz grške pisave se je razvila latinica in kasneje še cirilica.

Politeizem in monoteizem starega vzhoda

1. Na območju starega vzhoda je prevladovalo verovanje v več bogov. Tako vero imenujemo politeizem. Nekatera ljudstva ali države pa so verovali v enega samega boga. Tako obliko vere imenujemo monoteizem.
2. Vrhovno božanstvo Egipčanov je bil bog sonca Ra, častili so še boga podzemlja in smrti Ozirisa, boginjo plodnosti Izido in mnoge druge, ki so jih upodabljali kot ljudi ali kot bitja s človeškim telesom in živalsko glavo. Bogovom so gradili svetišča - templje.
3. Egipčani so verjeli v posmrtno življenje. Verovali so, da morajo ohraniti pokojnikovo truplo, kajti le tako bo njegova duša večno bivala v onostranstvu. V ta namen so izumili postopek balzamiranja. Verovali so tudi, da vladarji v onostranstvu posredujejo pri bogovih za dobrobit Egipčanov.
4. Politeistične so bile tudi države na območju Mezopotamije. Imena bogov so bila drugačna a tudi tam je bila duhovščina zelo vplivna. Vladarje so po božje častili. Duhovniki so bili tudi tam zelo vpliven sloj prebivalstva.
5. Izraelci – Judi, ki so se naselili ob vzhodni obali Sredozemlja v 2. tisočletju pred Kristusom pa so verovali v enega samega boga. Vero v enega boga - Atona je uvedel tudi Egiptovski faraon Ehnaton, vendar so po njegovi smrti duhovniki zopet uvedli staro vero in ukazali zabrisati vse sledi za faraonom. Monoteizem je v svojem nauku zagovarjal tudi Zaratustra, perzijski filozof.

Egiptovski bogovi

Ime boga	Zadolžitev	Upodobitev
Ra	Sonce	
Hathor	Glasba	
Sekhmet	Uničenje	
Nut	Nebo	
Geb	Zemlja	
Osiris	Smrt	
Seth	Puščava	

Horus	Faraon	
Isis	Magija	
Toth	Modrost	
Anubis	Balzamiranje	
Ma'at	Pravica	
Amun	Stvarjenje	
Bastet	Mačke	

4.

GRČIJA

*Kretsko- mikensko obdobje kot temelj grške civilizacije

*Mesto ustvarja zgodovino: špartanska in atenska družba

*Prva demokracija

*Obdobje klasične Grčije postavi temelje evropske misli

*Grki kot skupnost in kot tekmeči (perzijske in peloponeške vojne)

*Aleksander Makedonski poveže tedanje civilizacije

- naštejejo obdobja starogrške zgodovine,
- pojasnijo značilnosti kretsko-mikenskega obdobja kot temelja starogrške civilizacije;
- opišejo glavne značilnosti atenske in spartanske mestne države,
- primerjajo podobnosti in razlike atenske in spartanske družbe;
- pojasnijo značilnosti prve demokratične vladavine;
- sklepajo o pomenu atenske demokracije za današnje evropske demokracije,
- utemeljijo trditev, da postavi obdobje klasične Grčije temelje evropske misli;
- pojasnijo glavne značilnosti grško-perzijskih in peloponeških vojn;
- analizirajo vzroke za širjenje grške kulture v sredozemskem prostoru,
- opišejo značilnosti in dosežke helenistične kulture.

5. STARA GRČIJA

*Kretsko – mikensko obdobje

1. V 3. in 2. tisočletju pr. Kr. je na otoku Kreta v Sredozemskem morju cvetela visoka kultura. Krečani so gradili čudovite palače in mesta, bili odlični pomorščaki, trgovci in obrtniki. Njihove pisave še niso razvozlali.
2. Obvladovali so vzhodno Sredozemlje, trgovali z Egiptom in Mezopotamijo. S svojo umetnostjo in kulturo so močno vplivali na Grke. Njihovo civilizacijo je sredi 2. tisočletja verjetno uničila naravna katastrofa. Potem so otok zavzeli in poselili Grki.
3. Prvi Grki so prišli na jug Balkanskega polotoka in na polotok Peloponez v začetku 2. tisočletja pred Kristusom. Imenovali so se Ahajci. Poselili so tudi otoke v Jonskem in Egejskem morju in zahodno obalo Male Azije (današnja Turčija).
4. Na polotoku Peloponezu in v Mali Aziji so Grki zgradili mogočna mesta kot so Mikene, Argos, Tirins, Pylos, Tebe. Utrjena so bila z mogočnimi - kiklopskimi zidovi, kar kaže na stalno vojskovanje in ogroženost. Mestom so vladali kralji - vojskovodje, ki so jih pokopavali v grobnicah. V njih so arheologi odkrili prave zaklade.

*Domovina Helenov

1. Okoli 1200 pr.Kr. so se na Peloponez naselili Dorci, si podredili staroselce Ahajce in sprožili preseljevanje Joncev, Eolcev, Arkadijcev in drugih Grkov na otoke in v Malo Azijo.
2. Grki so sami sebe imenovali Heleni. Nikoli niso ustanovili enotne države. Oblikovale so se mestne države, imenovane polis. Najpomembnejše polis so bile Atene, Šparta, Tebe, Argos, Korint, Milet.
3. Ker je število prebivalstva v grških polis stalno naraščalo, skopa zemlja ni mogla prehraniti vseh. Zato so se Grki izseljevali iz domovine, ustanavljali so nove naselbine - kolonije izven matične polis in kmalu prevladali nad Sredozemljem. Povsod so širili svojo kulturo, vero in znanje.
4. Največ grških kolonij je bilo na Siciliji, v južni Italiji, Franciji, ob Črnem morju in v Mali Aziji. Kolonije so bile samostojne a vedno povezane z matično polis. V kolonijah so pridelovali veliko žita, cvetela je obrt in trgovina. Tam so delovali tudi mnogi grški misleci (Pitagora, Arhimed).

***Mestne državice : špartanska in atenska družba**

1. Po naselitvi so Grki ustanovili večje število manjših držav, kasneje imenovanih polis. V začetku so jim vladali kralji. Dejansko oblast so imeli člani močnih družin, ki so si med osvajanjem pridobili največ zemlje. Imenovali so se aristokrati - plemiči.
2. Večino prebivalstva so tvorili preprosti ljudje: mali kmetje, obrtniki in trgovci. Imenovali so se demos. Poleg svobodnih Helenov - Grkov so živeli v polis nesvobodni sužnji in tujci. Sužnji so bili brez pravic in osebno nesvobodni. Lastniki so jih lahko prodali in telesno kaznovali.
3. Oblike vladanja v grških državah so se razlikovale po obdobjih in po polis. Šparti sta na primer vladala dva kralja, v Atenah v začetku vladali kralj, nato arhonti in tirani (samodržci). Aristokracija je imela v vseh državah odločilen vpliv.
4. Špartanska država je bila vojaška. Vsi odrasli Špartanci so bili vojaki, zato so se že od malih nog pripravljali na ta poklic. Otroci so bili deležni zelo stroge vzgoje in od tod pregovor o špartanski vzgoji. Vzgoja je temeljila na telesnih kaznih, utrjevanju telesa in duha z naporno vadbo in odrekanjem. Na vprašanja odraslih so odgovarjali s kratkimi odgovori.

*Prva demokracija

1. Poseben položaj v stari Grčiji so imele Atene, zelo vplivna polis na polotoku Atika. Najprej jo je vodilo plemstvo. Potem si je demos v boju z aristokracijo izboril svoje predstavnike v svetu petstotih in sodišču zapriseženih.
2. Po vojnah s Perzijci so si tudi običajni ljudje izborili pravico do sodelovanja pri vladanju in upravljanju države. To jim je uspelo zato, ker so sodelovali v perzijskih vojnah kot veslači. V stari Grčiji je bila pravica do upravljanja države povezana z vojaško službo.
3. V Atenah so uvedli prvo demokracijo – vladavino ljudstva. Vsi polnoletni, svobodni moški Atenci so sodelovali v ljudski skupščini. Tam so razpravljali, glasovali in odločali o državnih zadevah. Ti državni zbori so se odvijali na trgu v Atenah, ki se je imenoval Agora.
4. Posebna oblika glasovanja se je imenovala ostrakizem. Na črepinjo so zapisali ime pomembnega človeka, za katerega so sumili, da je izkoriščal oblast. Če je dobil dovolj glasov, je bil obsojen na izgon iz države za 10 let.
5. Državne uradnike so določali z žrebom. Vsaka služba je trajala največ 1 leto, Stratega – vojskovodjo pa so izvolili, ker je bila ta služba preveč odgovorna i zahtevna, da bi jo opravljal naključno izbrani državljan. Eden največjih strategov je bil Temistokles, ki je popeljal Atence do zmage nad Perzijci.

Grško - perzijske vojne

1. Kralj Kir je v 6. stoletju pr.Kr ustanovil na ozemlju današnjega Irana močno državo Perzijo. Svojo oblast je razširil tudi nad Mezopotamijo, Egipt in Malo Azijo. Okrog leta 500 pr. Kr. so si Perzijci podredili grške polis v Mali Aziji in nato skušali zasesti še ostalo Grčijo. Nekatere polis so se bile pripravljene podrediti perzijskemu kralju, druge z Atenami in Šparto na čelu so se mu postavile po robu.
2. Prva večja bitka med Grki in Perzijci je bila na Maratonem polju pri Atenah leta 490 pr.Kr. Atenci so slavili zmago kljub številčni premoči Perzijcev. V ponovnem vojnem pohodu so Perzijci s pomočjo izdajalca premagali zaščitno enoto Špartancev v soteski Termopile in požgali Atene. Glavnina grške vojske pa se je umaknila na varno.
3. Odločilna je bila pomorska bitka pri otoku Salamina leta 480 pr.Kr.. V spopadu med grškim in perzijskim ladjevjem so bile uspešnejše atenske trireme. Grki so porazili Perzijce še v dveh velikih bitkah: v kopenski bitki pri Platajah in v pomorski bitki pri Mikalah. S temi zmagami so Grki dokončno odbili osvajalce.
4. Grki so dokazali, da se lahko z združenimi močmi, požrtvovalnostjo, vero v domovino in pogumom lahko premaga tudi nekajkrat močnejšega nasprotnika. Zaradi skupne obrambe pred sovražnikom so se mnoge polis povezale v tako imenovano peloponeško zvezo, ki jo je vodila Šparta in delsko-atiško zvezo, ki so jo vodile Atene. Za skupno obrambo so zbirali tudi denar.
5. Atene so nenamensko trošile skupni denar za obnovo akropole. To je močno ujezilo Špartance in njihove zaveznike in zanetilo peloponeške vojne, v katerih so se 30 let medsebojno izčrpavale Atene in Šparta ter njune zaveznice brez odločilne zmage.

Obdobje klasične Grčije postavi temelje evropske misli

1. Grška znanost je prišla do mnogih odkritij in spoznanj, ki so postala temelj evropske misli, tehnike, znanosti. Grški misleci so postavili temelje današnji matematiki, medicini, zemljepisu, zgodovini, filozofiji.
2. Grški filozofi so razmišljali o sestoji narave, o vzrokih za dogajanja, o smislu človekovega bivanja. Ob sebi so zbirali nadarjene učence in vodili dolge razprave. Najbolj znani grški filozofi so Aristotel, Platon, Sokrat, Tales.
3. Za očeta zgodovine velja Herodot, med zdravniki je bil najpomembnejši Hipokrat. Njegova načela so postala temelj sodobne zdravniške prisege.
4. Odlični grški stavbeniki, kiparji in slikarji so bili vzorniki evropskih umetnikov skozi stoletja. Kiparji so obvladovali realistično upodabljanje človeškega telesa, arhitekti so gradili templje v treh značilnih slogih: dorskem, jonskem in korintskem. Grško slikarstvo se je ohranilo le na vazah in rimskih kopijah.
5. Grki so vplivali tudi na evropsko besedno umetnost s svojimi tragedijami, komedijami, epi in miti. Mnoga grška gledališka dela uprizarjajo še danes. Tudi naša današnja pisava ima korenine v grški.

Aleksander Makedonski

1. Severno od grških držav so živel makedonska plemena. Njihov kralj Filip je v drugi polovici 4. stol. združil plemena, si podredil sprte in izčrpane grške države in osnoval enotno kraljestvo Makedonijo.
2. Nasledil ga je sin Aleksander Veliki, ki se je odpravil na vojni pohod proti Perziji. Večkrat je premagal njihovo vojsko in si podredil ozemlje, ki je segalo od Egipta do reke Ind.
3. Na pohodu v Indijo se mu je vojska uprla in moral se je vrniti. Kljub temu mu je uspelo ustvariti največjo državo do tedaj - imperij. Umrl je komaj 33 let star leta 323 pr.Kr. v Babilonu. Potem je imperij razpadel na več držav, ki so jim vladali Aleksandrovi generali in nasledniki - diadohi.
4. Imel je načrt spojiti grško in vzhodno kulturo. Njegovi poveljniki so se poročali z domačimi plemkinjami. Širil je grško znanost in kulturo, gradil je ceste in ustanavljal mesta. Vsa so se imenovala po njem – Aleksandrija. Najpomembnejša je bila Aleksandrija v Egiptu. Tam je delovala največja knjižnica starega veka.
5. S prizadevanji Aleksandra se je grška kultura spojila s kulturo vzhoda v helenizem. Ta je trajal do prihoda Rimljanov. V tem obdobju so nastale mnoge skulpture, ki izražajo veliko lepoto oblikovanja (Laokonova skupina) in veliki arhitekturni spomeniki (Pergamonski oltar).

6. RIMSKA SVETOVNA DRŽAVA

Apeninski polotok pred nastankom rimske države

1. V prvi polovici 1. tisočletja pr. Kr. so na Apeninskem polotoku prebivala različna ljudstva. Italska ljudstva so živela v osrednjem delu, Etruščani predvsem med rekama Arno in Tiberu, Veneti, Retijci in Kelti (Galci) na severu, Grki so ustanavljali svoje kolonije na jugu. Na Siciliji, Korziki in Sardiniji so imeli kolonije Kartažani.
2. Etruščani so verjetno prišli na Apeninski polotok iz Male Azije in na ozemlju med rekama Arno in Tiberu ustanovili številne mestne države. Bili so odlični pomorščaki, gradbeniki, metalurgi in trgovci. Vzdrževali so močne trgovske in kulturne stike z Grki. Nanje spominja tudi ime pokrajine Toskane (Tusci – latinsko Etruščani).
3. Od Etruščanov so se Rimljani naučili gradnje cest, mostov, vodovodov, lokov in obokov. Zadnji kralji, ki so vladali Rimu, so bili Etruščani. Na Rimljane so močno vplivali tudi Grki s svojo umetnostjo, stavbarstvom, pisavo, vero, znanostjo, filozofijo.
4. Kartagina je bila feničanska kolonija na področju današnje Tunizije. Kartažani, imenovani tudi Punci, so ustanavljali kolonije po zahodnem Sredozemlju in bili hud tekmeč Rimljanom.
5. Italska ljudstva so se na osrednji del Apeninskega polotoka naselila okoli leta 1000 pr.Kr.. To so bili Umbrijci, Sabinci, Samniti in Latini.

***Mesto postane država**

1. Mesto Rim je nastalo v 8. stoletju pr. Kr. (antični viri navajajo leto 753 pr. Kr.). Razvilo se je iz kmečkih naselbin na sedmih gričih ob reki Tiberi na zahodni obali Apeninskega polotoka.
2. Osnova rimske družbe je bila velika družina - familia, v kateri je o vsem odločal oče družine – pater familias. Več družin je bilo povezanih v rod. Rimu so najprej vladali voljeni kralji. Po legendi naj bi bil prvi kralj Romul, ki je v boju za oblast ubil dvojčka Rema (oba naj bi dojila volkulja).
3. Leta 509 pr. Kr. so Rimljani izgnali zadnjega kralja, ki je bil Etruščan in uvedli nov način vladanja - republiko. Vodila sta jo dva konzula. Voljena sta bila za eno leto. Zakone in glavne odločitve je sprejemal senat. V njem so bili najprej zastopani samo patriciji.
4. Rimska družba je bila razdeljena na tri sloje: patricije, plebejce in sužnje. Patriciji so bili bogat sloj, ki je imel v rokah vso oblast, plebejci so bili svobodni ljudje brez političnih pravic, sužnji so bili nesvobodna »govoreča orodja«.
5. Po dolгих letih bojev za politične pravice so si plebejci sčasoma izborili pravico do dveh zastopnikov - tribunov, ki sta jih zastopala v senatu, enega konzula in pravice veta - ugovora.

Rim ali Kartagina

1. Rimljani so imeli od nastanka republike zelo dobro organizirano in izurjeno vojsko. Razdeljena je bila na legije, ki so štejele okoli 5000 mož. Vojaki so gradili tudi ceste, utrdbe in oblegovalne naprave. S pomočjo te vojske so si kmalu podredili ves polotok.
2. Rimljani so premagali Grke in zasedli njihove kolonije v južni Italiji in na Siciliji. Ko so hoteli zasesti še zahodni del, so naleteli na močnega nasprotnika – Kartažane. Med velesilama se je vnel boj za prevlado nad Sredozemljem.
3. Izbruhnile so tri punske vojne (Rimljani so Kartažane imenovali Poeni), ki so s presledki trajale več kot 100 let. Kartažanski vojskovodja Hanibal je hotel uničiti Rimljane na domačih tleh. Z veliko vojsko je šel iz Iberskega polotoka preko Alp in prodril v Italijo. Rimljane je porazil v več bitkah, toda samega mesta ni zavzel.
4. Na zahtevo domačega senata se je vrnil v Kartagino. Rimljani so z ladjami prepeljali svojo vojsko v severno Afriko in premagali Hanibala v bitki pri Zami leta 202 pr.Kr.. Hanibal je odšel v izgnanstvo v Malo Azijo, kjer je tudi umrl .
5. Rimljani so v zadnji vojni porušili Kartagino in zasedli vse njene kolonije v Afriki, Španiji, Franciji, Siciliji, Sardiniji, Korziki. Osvojene dežele so imenovali province. Osvojili so tudi Egipt, Sirijo in Makedonijo. V osvojenih deželah so širili svojo upravo, jezik, kulturo in jih tako sčasoma romanizirali.

Od republike k cesarstvu

1. V prvem stoletju pr. Kr. je Rim vladal vsem deželam ob Sredozemlju. V boju za oblast v republiki pa so tekmovali posamezni konzuli in senat. Sredi prvega stoletja pr. Kr. je upravitelj (guverner) province Galije (današnja Francija) Gaj Julij Cezar s pomočjo vojske izvedel državni udar, prevzel oblast in postal dosmrtni konzul.
2. Ko so nasprotniki v senatu umorili Cezarja, se je spet vnel boj za oblast, v katerem je zmagal Cezarjev nečak Oktavijan, ki je ukinil republiko in pod imenom Avgust postal prvi cesar (imperator) rimskega cesarstva.
3. V svojih rokah je združil vse veje oblasti: zakonodajno, izvršno, sodno, vojaško in versko. Pri vladanju se je opiral na državne uradnike. Za časa njegove vladavine (31 pr. Kr. – 14 po Kr.) je rimska država segala do Rena, Donave, Evfrata in Sahare.
4. Cesarska oblast je bila dedna. Naslednika je določil cesar ali pa ga je izbrala vojska. Pomembnejši cesarji so bili Vespazijan, Trajan, Hadrijan, Dioklecijan in Konstantin.

Propad rimskega cesarstva

1. Od 3. stoletja so se v rimski državi vrstile krize, spori za prestol in boji za oblast. Propadalo je gospodarstvo, ker si je elita prilastila večino zemlje in bogastva. Denarni tokovi so se ustavili. Obrtniki, kmetje in mali trgovci so propadali tudi zaradi uvoza cenenega blaga.
2. Ker ni bilo osvajanj, je primanjkovalo delovne sile - sužnjev. Veleposestniki so morali dajati zemljo v najem propadlim kmetom – kolonom. Ti so potem plačevali zakup s pridelki. Tak gospodarski sistem imenujemo kolonat.
3. Cesarstvo so vse bolj ogrožala zunanja ljudstva – barbari, ki so vdirali v državo. Najbolj nevarni so bili Huni in Germani. Da bi rešili cesarstvo, so ga razdelili na vzhodni in zahodni del.
4. Germani so kmalu služili Rimu kot najemniški vojaki in vojskovodje. Njihov poveljnik Odoaker je leta 476 odstavil zadnjega zahodnorimskega cesarja in država je razpadla. Vzhodnorimsko cesarstvo (Bizanc) je živelo še kakih 1000 let.

Rimska oblast na naših tleh

7. Rimljani so zasedli večino našega ozemlja za časa cesarja Avgusta na začetku prvega stoletja po Kr.. Priključili so ga k provincam Norik in Panonia.
8. Staroselci Kelti in Veneti so se delno romanizirali, delno pa umaknili v višje ležeče predele. Rimljani so kmalu zgradili ceste čez naše ozemlje in povezali kraje s pošto.
9. Ob cesti so postavili vojaške tabore, iz katerih so se razvila mesta (Emona, Celeia, Poetovio). Mesta so dobila kanalizacijo, vodovod, tlakovanje.
10. V naše kraje so Rimljani prinesli trto, oljke, plug, dveletno kolobarjenje, razmahnila se je obrt, trgovina in rudarstvo. Z vdorom barbarov v 5. stoletju se je njihova oblast končala.

Začetki in širjenje krščanstva

1. Po rimskem imperiju so se zaradi krize širila verovanja iz vzhodnih provinc, ker so ljudje videli rešitev iz krize v neki novi veri. Eno takih je bilo krščanstvo. Začetnik krščanske vere je Jezus Kristus, ki se je rodil v judovski družini v rimski provinci Palestini za časa cesarja Avgusta. Oznanjal je novo vero, učil, pridigal in zdravil.
2. Njegovi nauki niso bili všeč judovskim duhovnikom, ker so posegali v njihove privilegije (pravice), zato so ga izročili rimskim oblastem. Rimski upravitelj Pilat ga je obsodil na križanje. Po krščanski veri se je s svojo smrtjo žrtvoval za grehe človeštva in odrešil vse, ki vanj verujejo.
3. Njegov nauk so učenci-apostoli raznesli po celotnem cesarstvu. Njegov življenjepis, nauke in delovanje so opisali štirje evangelisti v svojih evangelijih (Markov, Lukov, Janezov in Matejev). Ti evangeliji sestavljajo Sveto pismo Nove zaveze.
4. Krščanstvo so najprej sprejeli revni sloji in prve krščanske skupnosti so temeljile na enakosti. Z njihovim združevanjem so nastale škofije in Cerkev. V začetku so krščanstvo preganjali, v 4. stoletju pa je postala državna vera. Cerkev se je povezala z oblastjo in si je pridobila veliko moč in bogastvo.

Antična kultura – izbirna tema

Vpliv antične religije na kulturo

1. V antiki je religija zelo vplivala na kulturo. Ljudje so se udeleževali slovesnosti v čast bogovom, slikarji in kiparji so upodabljali bogove in prizore iz mitologije. Arhitekti so gradili templje v čast bogovom.
2. Od leta 776 pr. Kr. so Grki vsake štiri leta prirejali olimpijske igre v mestu Olimpija na Peloponezu. To so bile slovesnosti, posvečene bogu Zevsu. Poleg verskih obredov so prirejali športne igre v rokoborbi, metu diska, teku, dirkah z vozovi in peteroboju.
3. Grki so verovali v bogove, ki so imeli človeško podobo in lastnosti. Predstavljali so red in ravnovesje na zemlji. Najpomembnejši bogovi so bili: Zevs, Hera, Artemida, Hermes, Atena, Apolon, Afrodita, Demetra, Ares, Pozejdon, Hefajst, Hestija .
4. Rimsko verovanje je bilo podobno grškemu. Častili so bogove, ki so bili podobni grškim, le imena so imela latinska. Vrhovni bog Rimljanov je bil Jupiter (grški Zeus), bog vojne je bil Mars (grški Ares), bog morja Neptun (grški Pozejdon). Po njih se danes imenujejo planeti osončja.
5. Grki so si radi pripovedovali mite – zgodbe o bogovih, junakih in preteklih dogodkih. Najbolj znani so miti o Herakleju, Tezeju, Argonavtih. Mitologija je bila pogosta tema upodabljanja v antični umetnosti.
6. Bogovi so bili prisotni v pesništvu in dramatiki. Najpomembnejša grška epa (pesnitvi) Iliada in Odiseja pesnika Homerja sta prepletena z mitologijo in vmešavanjem bogov v človeške razprtije.

Antična znanost in filozofija

1. Grška znanost je prišla do mnogih odkritij, ki so uporabna še danes. Grški misleci so postavili temelje današnji znanosti: matematiki, medicini, zemljepisu, zgodovini, filozofiji. Odkrili so mnoge zakonitosti in principe delovanja. Izumili so mnoge naprave: vodno kolo, žerjav, astrolab, parni stroj, črpalko, vijak itd..
2. Grški filozofi so razmišljali o sestoji narave, o vzrokih za dogajanja, o smislu človekovega bivanja. Ob sebi so zbirali nadarjene učence in vodili dolge razprave. Grški filozofi Aristotel, Platon, Sokrat, Tales so postavili temelje zahodni miselnosti.
3. Veliko grških učenjakov je delovalo v Aleksandriji, ki je postala center učenosti. V njeni knjižnici je bilo zapisanega ogromno znanja iz Antike a je ta žal večkrat pogorela in znanje učenjakov se je spremenilo v pepel in dim.
4. Nekaj literature so rešili v Konstantinopel, nekaj preostalega znanja antičnih učenjakov so prevzeli Arabci. Ti so morda zadnji požgali še zadnje svitke, ki niso bili skladni s Koranom.
5. Rimljani so se učili od grških filozofov, zdravnikov, matematikov in inženirjev in posredovali znanje naprej. Rimljani so postavili temelje pravni znanosti, ki še danes služi kot osnova zahodnemu pravu.

+Grško gledališče in rimski cirkus

1. Grki so postavili temelje evropskemu gledališču kot besedni umetnosti in gledališču kot arhitekturni zasnovi. Grški avtorji so pisali tragedije, komedije in satirove igre. Grško gledališče je cvetelo od sredine 6. do sredine 3. stoletja pr. Kr..
2. Igralci v gledališču so bili samo moški, ki so nosili karakterne maske. Tudi občinstvo je bilo moško. V gledaliških predstavah so na tragičen ali komičen način prikazovali človeške odnose in situacije, v katere se zapletajo ljudje. Najpomembnejša avtorja sta bila Ajshil in Sofoklej.
3. Arhitekti so grško gledališče zasnovali v polkrogu okoli odra na pobočju vzpetine ali vrtače. Tako so dosegli optimalno naravno akustiko. Sedeži so se v obliki stopnic vzpenjali po pobočju, da je vsak gledalec neovirano videl na oder.
4. Rimljani so podobno zasnovali svoja gledališča - arene ali amfiteatre. Gradili so jih tudi kot prosto stoječe stavbe. Rimljani so se radi zabavali ob gledanju nasilnih in nevarnih prizorov, zato so v arenah prirejali gladiatorske igre.
5. Rimski cirkus je bila ovalna zgradba, ki je našla svoj vzor v grškem hipodromu. Največkrat so tam prirejali konjske dirke ali dirke z bojnimi vozovi. Včasih so prizorišče poplavili in prirejali pomorske bitke.

Gradbeništvo Grkov in Rimljanov

1. Grki so bili odlični stavbeniki. Gradili utrdbe, palače, mesta s kanalizacijo in vodovodom, gledališča, stadione. Tempelje so gradili v treh značilnih slogih: dorskem, jonskem in korintskem. Vsak slog ima značilne stebre, ki jih najlažje ločimo po kapitelih (glava stebra). Dorski je v polkrožni obliki, jonski kapitel ima volute v obliki spirale, korintski ima liste akantusa..
2. Najlepši arhitekturni kompleks so zgradili Atenci na Akropoli. Vsi templji na Akropoli so prave mojstrovine arhitekture z izrednimi proporci (razmerji) in genialnimi inženirskimi rešitvami. Najmogočnejši je Partenon, ki je posvečen zaščitnici Aten. Zaradi optičnega vtisa njegove linije niso ravne, zato je vsak vgrajeni kamen unikat.
3. Grški stavbeniki niso uporabljali loka ali oboka. Maso zgradb so nosili stebri in grede. Grki so gradili mesta in templje po celotnem Sredozemlju in tako vplivali s svojo arhitekturo na Rimljane in na kasnejšo evropsko arhitekturo.
4. Tudi Rimljani so bili odlični gradbeniki. O tem pričajo mnoge zgradbe, ki so se ohranile do danes: amfiteatri, templji, gledališča, terme, mostovi, vodovodi, kanalizacije, slavoloki, ceste, vile. Od Etruščanov so se naučili zidave lokov, obokov in kupol, od Grkov so prevzeli zasnovu svetišča in stebri red.

1. Preseljevanje ljudstev – nastajanje nove Evrope
2. Karolinška država – srednji vek
3. Karantanija, Karniola in Spodnja Panonija
4. Nastajanje evropskih držav
5. Slovenski prostor v okviru Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti
6. Plemiči in kmetje
7. Samostani ohranjajo antično izročilo
8. Meščani
9. Kulturni dosežki srednjeveških ljudi in njihov pogled na svet

Izbirna tema: SREDOZEMLJE – PROSTOR SODELOVANJA IN NASPROTIJ MED KULTURAMI

1. Stičišče civilizacij: Franki, Arabci, Bizanc
2. Islam in križarji
3. Osmanski imperij

SREDNJI VEK

Evropa pred preseljevanjem

1. Severno od rimskega imperija so živel v Evropi barbarska ljudstva, največ Germani in Slovani. Germanska plemena (Goti, Vandali, Franki, Sasi, Angli, Langobardi) so živel v Skandinaviji, na območju današnje Nemčije in v srednji Evropi.
2. Slovani so naseljevali srednjo in vzhodno Evropo. Zaradi selitev v tri različne smeri jih delimo na vzhodne, zahodne in južne Slovane. Slovenci smo potomci zahodnih in deloma južnih Slovanov.
3. V primerjavi z urejeno rimsko državo je bila tam krajina kulturno slabo obdelana in redko poseljena. Povsod so se raztezali širni gozdovi, močvirja in stepe. Barbare je zato močno privlačilo bogastvo rimskega cesarstva.
4. Germani in Slovani so se preživljali s preprostim poljedelstvom na osnovi požigalništva in z živinorejo. Živiljenjske potrebščine so si izdelali sami. Ko se je zemlja izčrpala, so se preselili drugam.
5. Prebivali so v preprostih lesenih hišah in bili povezani med seboj v rodove in plemena, ki so jih vodili plemenski poglavarji. Častili so več bogov, ki so bili povezani z naravnimi pojavi.

Preseljevanje ljudstev

1. Prihod Hunov v Evropo leta 375 je sprožil val preseljevanja ljudstev v tem prostoru. Na območje rimskega cesarstva so se pred Huni umikala germanska in nato slovanska ljudstva.
2. Huni so bili azijsko ljudstvo, ki je pod vodstvom močnih vladarjev skupaj z zavezniki ogrožalo rimsko cesarstvo. Ko so bili končno poraženi v bitki pri mestu Chalons v današnji Franciji, so se umaknili v Panonsko nižino. Po smrti njihovega kralja Atila je njihova moč upadla in počasi so se stopili z okoliškimi ljudstvi.
3. Preprosti barbari so preplavili imperij in na tleh razsule države ustanavljali svoja kraljestva. Dokončno je zahodnorimsko cesarstvo prenehalo obstajati leta 476, ko so vzhodni Goti v Italiji ustanovili svoje kraljestvo.
4. Po prihodu barbarov so propadla številna mesta, opustele in propadle so ceste, zamrla je živahna trgovina in obrt, zatonila je antična kultura. Ljudje so živeli od kmetovanja in si sami pridelali in izdelali vse, kar so potrebovali. Nosilka kulture in znanja je postala Cerkev, ki je obvladovala vse pore življenja.
5. Začel se je srednji vek, ki ga delimo na tri obdobja: zgodnji srednji vek (500 – 800), visoki srednji vek (800 – 1300) in pozni srednji vek (1300 – 1500). Najpomembnejši viri za srednji vek so listine, ki so večinoma pisane v latinskem jeziku. To je bil jezik izobražencev in jezik Cerkve.

Karolinška država

1. Zahodni del rimskega cesarstva so zasedla različna germanska plemena in tam ustanovila svoja kraljestva. Vojaško najmočnejše pa je bilo pleme Frankov, ki je kmalu sprejelo krščansko vero.
2. Franki so si pod vodstvom svojih vladarjev - kraljev podredili ostala kraljestva in ustanovili državo, ki je obsegala večino zahodne, srednje in velik del južne Evrope. Kraljevi naslov je bil deden po moški strani (očeta je nasledil sin).
3. Pod poveljstvom kralja Karla Martela so Franki leta 732 v bitki pri Poitiersu v osrednji Franciji premagali Arabce in tako zaustavili njihovo prodiranje v Evropo. Karel Martel je bil začetnik dinastije Karolingov.
4. Višek je država dosegla za časa Karla Velikega, ki ga je papež leta 800 okronal za cesarja. Tako je postal naslednik rimskih imperatorjev. V državi je poenotil sodstvo, vpeljal cerkveno organizacijo in širil krščanstvo. Bil je nepismen, vendar je skrbel za kulturo in umetnost . Po njem se imenuje pisava (karolinška minuskula) in obdobje v umetnosti (karolinška renesansa).
5. Po njegovi smrti leta 814 ga je nasledil Ludvik Pobožni. Država se je kljub njegovim prizadevanjem začela deliti. Njegovi nasledniki so si sredi in v drugi polovici 9. stoletja delili dediščino. Iz vzhodnega dela je nastala Nemčija, iz zahodnega Francija iz južnega pa Italija.

Naselitev Slovanov v Alpe

1. Naši slovanski predniki so v največjem valu poselili vzhodne Alpe po letu 568, ko so se germanski Langobardi iz tega območja premaknili v Padsko nižino na sever Apeninskega polotoka. Preseljevanje je potekalo že prej in tudi potem vse do začetka 9. stol..
2. Naši slovanski predniki so se selili skupaj z azijskimi Obri (Avari). Z njimi so bili v plemenski zvezi, vendar v podrejenem položaju. Po naselitvi so jih Obri celo napadali in ropali.
3. Naselitveno območje je segalo do Donave na severu, na zahodu do izvirov Drave, Mure in Aniže ter do roba Furlanske nižine, na jugu do Kolpe, na vzhodu do Sotle. Na tem velikem območju je takrat živelo le okoli 100 000 ljudi
4. Ob preseljevanju ljudstev so se romanski staroselci umikali predvsem na višje ležeče predele, mestne naselbine so zamrle, propadla je krščanska cerkvena organizacija. Prišleki so se delno pomešali s staroselci, jih sčasoma asimilirali, od njih prevzemali imena za kraje, reke in način življenja.

Karantanija

1. Prva slovenska država se je imenovala Karantanija. Njeno središče je bil Krnski grad (na Gosposvetskem polju v današnji Avstriji, severno od Celovca). Obsegala je zgornje porečje Drave, Mure in Aniže.
2. Deželi je vladal knez, ki so ga izvolili kosezi (nekakšno karantansko vojaško plemstvo) in ga s posebnim obredom ustoličili na knežjem kamnu. Prvi znani karantanski knez je bil Valuk.
3. Večino prebivalstva so tvorili svobodni kmetje, ki so bili združeni v župe. Načelovali so jim župani. Karantanci so živeli v vaseh in se preživljali s poljedelstvom in živinorejo.
4. Za boj proti Obrom so se Slovani v srednji Evropi v začetku 7. stoletja povezali in nastala je Samova plemenska zveza. Vanjo se je leta 626 vključila tudi kneževina Karantanija. Pod vodstvom kralja Sama so premagali Obre. Po njegovi smrti leta 658 pa je zveza razpadla in Obri so zopet zavladali.

Karantanija izgubi samostojnost

1. Sredi 8. stoletja so Karantanijo napadali Obri iz Panonije. Karantanski knez Borut je prosil za vojaško pomoč sosednje Bavarce. Skupaj so jih potem porazili. Karantanci so morali v zameno za pomoč priznati bavarsko nadoblast. V znamenje pokorščine je moral knez Borut pustiti za talca na Bavarskem svojega sina Gorazda in nečaka Hotimirja. Tam so ju vzgojili v krščanski veri.
2. Po Borutovi smrti sta se vrnila v domovino in prevzela knežjo oblast. V drugi polovici 8. stoletja se je začelo hitro, nasilno in krvavo pokristjanjevanje Karantancev. Del Karantancev se je temu uprl, vendar neuspešno.
3. V Drugi polovici 8. stoletja sta prišli tako Bavarska kot Karantanija še pod frankovsko nadoblast. Po zmagi Karla Velikega nad Obri pa sta bili vključeni neposredno v frankovsko državo. Franki so uvedli fevdalizem in versko oblast izročili škofiji Salzburg in nadškofiji Oglej. Meja med obema je potekala po reki Dravi.
4. Karantanci so obdržali svoje domače kneze in avtonomijo do 3. desetletja 9. stoletja. Takrat so se pridružili upor proti Frankom, ki ga je vodil knez Spodnje Panonije Ljudevit Posavski. Franki so upor zadušili, ukinili notranjo samostojnost, pripeljali svoje plemiče, prevzeli upravo v svoje roke in zagospodovali nad Karantanci, ki so postali podložniki.

Spodnja Panonija

1. V zahodni Panoniji, s središčem v Blatenskem Kostelu, je v prvi polovici 9. stoletja nastala slovanska kneževina Spodnja Panonija. Bila je podrejena Frankom in tudi tja sta se širila fevdalizem in krščanstvo.
2. Severno od Spodnje Panonije je bila Velikomoravska kneževina. Obe sta si prizadevali otresti frankovskega vpliva, zato sta iskali stike z Bizancem. Od tam sta prišla k njim učena meniha Konstantin (kasneje Ciril) in Metod. Bogoslužje sta širila v slovanskem jeziku.
3. Konec 9. stoletja si je nemški cesar podredil Spodnjo Panonijo in pregnal slovanske duhovnike – Metodove učence, ki so potem širili slovansko bogoslužje na vzhodu med Bolgari, Makedonci, Srbi, Črnogorci. Po Cirilu je dobila ime pisava cirilica, ki jo še danes uporabljajo na narodi na Balkanu in v Rusiji.
4. Konec 9. stoletja so v Panonijo vdrli iz Azije nomadski Ogri – Madžari in potem napadali nemško cesarstvo. Ko jih je porazil cesar Oton, so se umirili in sprejeli krščansko vero. S svojo naselitvijo so pretrgali vezi med Karantanci in Moravci.

Nastajanje evropskih držav

1. V visokem in poznem srednjem veku so se izoblikovali zametki večine današnjih evropskih držav. Vse države so bile sicer sestavljene iz velikega števila bolj ali manj samostojnih fevdalnih ozemelj, ki jih je med seboj povezovala vladarjeva oseba.
2. Na območju nekdanje frankovske države sta nastali Francija in Nemško cesarstvo. Španski plemiči so se cel srednji vek borili z Arabci na Pirenejskem polotoku in jih dokončno pregnali šele z osvojitvijo Granade leta 1492.
3. Osrednji del Italije je obvladovala papeška država, južnega pa izmenično Bizanc, Normani in Arabci. Na severu Evrope so se izoblikovale Danska, Švedska, Norveška, na vzhodu Poljska, Češka, Rusija in Ogrska, na Balkanu Hrvaška, Bosna, Srbija.
4. Za politično prevlado v Evropi so se borili papeži in nemški cesarji. Po dolgem razkazovanju moči so spore zaključili s sporazumom. Za imenovanje visokih cerkvenih dostojanstvenikov (škofov) je postal na zahodu pristojen edino papež.
5. V sami krščanski Cerkvi pa je prišlo do nasprotij zaradi različnih pogledov na organizacijo in razlago verskih nauk, zato je prišlo leta 1054 do razkola. Na zahodu je nastala katoliška Cerkev s papežem na čelu. Na vzhodu se je oblikovala pravoslavna ali ortodoksna Cerkev, kjer je v vsaki državi samostojen poglavar - patriarh.

11. Slovenski prostor v okviru Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti

1. Cesar Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti je na mejah cesarstva ustanavljal mejne krajine in grofije za obrambo države. Pri nas so tako nastale Kranjska, Savinjska, Podravska in Karantanska krajina. Za upravitelje krajin je postavil visoke nemške fevdalce, ki so si tekom stoletij s porokami, dedovanji in darovnicami širili dedno posest. Ogromno posesti sta dobila patriarh v Ogleju in nadškof v Salzburgu.
2. Najmogočnejše posvetne fevdalne rodbine pri nas so bile najprej Eppenštajni, Španhajmi in Ortenburžani. Po njihovem izumrtju pa Celjski grofje, Habsburžani in Aueršpergi – Turjaški. Iz velikih fevdalnih ozemelj so se izoblikovale velike upravne enote - vojvodine in kasnejše dežele: **Koroška, Kranjska, Štajerska in Goriška**, ki je bila grofija.
3. Po izumrtju mogočnih plemiških rodbin so se med najmogočnejše fevdalce pri nas povzpeli grofje Celjski, ki so bili najprej nižji plemiči – ministeriali iz Žovneka. S porokami, dedovanji in vdano službo vladarju so si pridobili ogromna posestva, grofovski in nato še knežji plemiški naslov. Svoja posestva so imeli tudi na Kočevskem (Fridrihštajn).
4. Po izumrtju grofov Celjskih leta 1456 so njihovo posest dobili Habsburžani in tako postali najmogočnejši fevdalci na našem ozemlju. V drugi polovici 15. stoletja je posegel v boj za naše ozemlje še ogrski kralj, toda na koncu so zmagali Habsburžani.
5. Na Primorskem so s Habsburžani tekmovali Benetke. Benetke so si podredile obalna mesta z zaledjem in Beneško Slovenijo, Trst pa je ostal v Habsburških rokah.

12. Zemljiški gospodje in podložniki

1. Franki so uvedli nove gospodarske in družbene odnose, ki jih imenujemo fevdalizem, družbo pa fevdalno. Na vrhu fevdalne piramide je bil kralj, pod njim je bilo visoko cerkveno in posvetno plemstvo, sledili so jim nižji plemiči, na dnu je bila množica nesvobodnih podložnikov.
2. Kralj je bil lastnik vse zemlje, ki jo je podeljeval v fevd ali v alod. V fevd je podeljeval zemljo skupaj s podložniki visokemu plemstvu v zameno za upravno in vojaško službo, v alod pa za svobodno razpolago.
3. Prejemniki posesti so se imenovali vazali. Visoki vazali so zemljo podeljevali naprej v fevd nižjemu plemstvu. Tisti, ki so zemljo podeljevali, so se imenovali seniorji. Plemiči so skrbeli za upravo, pobirali davke in sodili. Ko jih je kralj poklical, so se morali tudi vojskovati zanj.
4. Osnovna gospodarska enota fevdalizma je zemljiško gospostvo s središčem na gradu. Najprej je bilo organizirano pridvorno. Del posestva je s pomočjo podložnikov obdeloval zemljiški gospod v lastni režiji, del pa je razdelil v užitek kmetom.
5. Skupaj s posestvom je dobil zemljiški gospod tudi podložne kmete. Ti so bili osebno nesvobodni in privezani na zemljo. Gospodu so morali delati tlako (brezplačno delo na gospodovem polju, travniku, gozdu, gradu) na gospostvu in plačevati dajatve v naravi ali denarju.
6. Dajatve, dolžnosti in kmetije podložnikov so bile zapisane v posebni knjigi - urbarju. Kmetje se brez gospodovega dovoljenja niso smeli odseliti niti poročiti. Gospod jim je tudi sodil. V zahodni Evropi je bilo precej tudi svobodnih kmetov, ki so služili kralju kot vojaki. Če niso bili sposobni kriti velikih stroškov vojaške obveznosti, so postali podložniki.

Samostani ohranjajo antično izročilo

1. Samostani so verske ustanove, kjer bivajo različni meniški redovi. Njihovo glavno poslanstvo je služiti Bogu, širiti in utrjevati vero. Najstarejši meniški red so benediktinci. Kasneje so nastali cistercijani, kartuzijani, frančiškani, jezuiti, itd..
2. Srednjeveške samostane so ustanavljali cerkveni in posvetni plemiči. V sklopu samostana je bila cerkev, stanovanjske stavbe za menihe ali nune, gospodarska poslopja in delavnice. Stavbe srednjeveških samostanov so bile obdane z obzidjem.
3. Srednjeveški samostani so bili tudi velika zemljiška gospostva s svojimi podložniki. Predstojnik samostana je bil opat ali prior. Poleg menihov so bivali v samostanu še novici, ki so se pripravljali za redovništvo. Po posebnem obredu so se zaobljubili meništvu do smrti.
4. Samostani so vplivali na gospodarstvo, kulturno in socialno življenje. Uvajali so novosti na področju kmetijstva, vrtnarstva in vinarstva. Bili so nosilci srednjeveškega znanja. V samostanih so bile knjižnice, skriptoriji (sobe za prepisovanje knjig), lekarne in šole.
5. V samostanih so poleg duhovnega življenja prepisovali knjige, gojili likovno in glasbeno umetnost, zeliščarstvo, zdravilstvo, sadjarstvo, vinarstvo, vrtnarstvo, ustanavljali samostanske šole, širili znanje in ohranjali antično izročilo.

Meščani

1. Večina srednjeveških mest je nastala iz naselbin ob gradovih ali ob prometnih poteh, kjer sta zaradi sejmov cveteli obrt in trgovina. V sredozemskem območju so se srednjeveška mesta večinoma razvila iz antičnih. Mestne pravice je podeljeval zemljiški gospod s posebno listino.
2. O vseh pomembnih zadevah v mestu sta odločala mestni sodnik in mestni svet, ki so ga običajno vodili najbogatejši meščani. Življenje v mestu je uravnaval mestni statut – knjiga zakonov in pravil. Kršilce statuta so zaprli v ječo ali jih priklenili k sramotilnemu stebru ali pa so morali plačati globo.
3. Vsa mesta so bila svobodna in izvzeta iz zemljiškega gospostva, meščani pa svobodni ljudje. Obdana so bila z obzidjem in obrambnim jarkom. Hiše so bile grajene iz kamna in lesa, krite s slamo, stisnjene druga ob drugo, povezane med seboj z ozkimi cestami. Osrednji del mesta je bil mestni trg, kjer sta bili običajno cerkev in mestna hiša. V mestih so bili tudi samostani, šole, lekarne, špitali - bolnice, kopališča in vodnjaki.
4. Vodovoda in kanalizacije srednjeveška mesta niso poznala. Odpadke so odmetavali kar v obcestne jarke. Higienske razmere so bile zelo slabe; stranišča na štrbunk, brez kanalizacije, vodovoda in polno nesnage. Zato so večkrat izbruhnile nalezljive bolezni. Najbolj smrtonosna je bila kuga. Zaradi slamnatih streh so pogosto izbruhnili požari.

Obrt, trgovina, bančništvo

1. Obrt, trgovina in bančništvo je bilo pretežno v rokah meščanov. Obrtniki znotraj mesta so se združevali v cehe (združenja, ki so določala vsa pravila v določeni obrti). Obrtno delavnico je vodil mojster, pri katerem so delali in živeli pomočniki in vajenci. Le-ti so se pri njem tudi izučili obrti.
2. Mesta so bila tudi središča trgovine z določenim številom letnih, mesečnih in tedenskih sejmov. Pobirala so davke in razne pristojbine od trgovcev. Trgovino so oteževale slabe poti, razbojniki, brodnine, mostnine, mitnine, raba različnega denarja in merskih enot. Največ so trgovali s suknom, vinom, začimbami, živino, pšenico, krznom, soljo in kovinami.
3. Trgovske poti so potekale po morju in kopnem. Sredozemlje so v glavnem obvladovali Genovežani in Benečani pa tudi Dubrovčani. Trgovina je tekla ob atlantskih obalah in po Baltiku. Najpomembnejše kopenske poti so vodile iz Italije v Francijo, Nemčijo in na Nizozemsko.
4. Trgovsko blago so plačevali s kovanim denarjem, ki ga je bilo veliko vrst. Bil je različnih vrednosti, odvisno od vsebnosti žlahtnih kovin. Pravico do kovanja denarja so imeli določeni fevdalci in mesta. Denar so tudi menjavali in izposojali (z velikimi obrestmi) in tako se je razvilo bančništvo. S to dejavnostjo so se ukvarjali v glavnem Judje, ki so živeli v getih mnogih evropskih mest.

13. Kultura srednjega veka

1. Večina ljudi v srednjem veku je bila neizobraženih. Izobraženi so bili večinoma le duhovniki in menihi. Učenjaki pa so začeli ustanavljati tudi univerze – visoke šole. Znanje običajnih ljudi se je prenašalo od staršev na otroke. Duhovno življenje in kulturo je obvladovala Cerkev.
2. Vsaka družbena skupina je gojila svojo kulturo. Plemiči so imeli svojo, ravno tako kmetje in meščani. Kmetje so gojili preprosto ljudsko umetnost, se likovno izražali v svojih domačih izdelkih, prepevali ljudske in pobožne pesmi in si pripovedovali zgodbe. Vitezi so prirejali turnirje, hodili na lov in pisali pesmi.
3. V obdobju visokega in poznega srednjega veka sta se izoblikovala dva umetnostna sloga: romanika in gotika. Romanika je prevladovala med 11. in 13. stoletjem. Za romaniko je značilen trdnjavski slog s polkrožnimi loki in bogato okrašenimi portali. Naročniki romanskih cerkva so predvsem samostani in škofije.
4. Gotika je umetnostni slog, ki so ga izoblikovali meščani med 13. in koncem 15. stoletja. Zanj so značilni zašiljeni loki, križno rebrasti oboki, zunanji oporniki, in slikana okna. Zašiljeni loki so omogočili gradnjo visokih cerkva, ker bolje prenašajo statične obremenitve. Figure gotskih kipov so sloke v značilni S liniji. Veliko spomenikov gotike se je ohranilo tudi pri nas.

Bizantinska država

1. Rimsko cesarstvo je po vdoru Hunov konec 4. Stoletja razpadlo na dva dela: na zahodnorimsko cesarstvo s središčem v Rimu in na vzhodnorimsko cesarstvo s središčem v Bizancu.
2. Po propadu zahodnega cesarstva leta 476 je vzhodno cesarstvo živelo naprej in postalo prevladujoča vojaška in gospodarska sila ter nosilec kulture v vzhodnem Sredozemlju. Uradni jezik je postal namesto latinščine grščina.
3. Bizantinski cesarji so imeli veliko oblast, bili so lastniki vse zemlje, podaniki so jih morali častiti kot božanstva. Imeli so dobro organizirano vojsko in uradništvo. V cesarstvu sta cveteli obrt in trgovina, razvito je bilo poljedelstvo.
4. Najpomembnejši bizantinski cesar je bil Justinijan I., ki je vladal v 6. stoletju. Hotel je obnoviti celoten rimski imperij, vendar mu to ni uspelo. Cesar Justinijan je dal zgraditi tudi eno največjih krščanskih cerkva z veliko kupolo, ki je postala vzor mnogim zgradbam.
5. Bizantinci so razvili lasten slog v slikarstvu in stavbarstvu. Predvsem slovanski sosedge so bili pod močnim kulturnim in političnim vplivom Bizanca. Od tam se je mednje razširilo tudi krščanstvo.

Arabska država

1. Na Arabskem polotoku so že v starem veku prebivala arabska nomadska plemena pastirjev, ki so gojila ovce, kamele in konje. V oazah pa so nastala mesta, kjer sta cveteli obrt in trgovina.
2. V 6. stoletju je v mestu Meka živel učeni trgovec in prerok Mohamed. Učil je novo vero – islam, ki priznava le enega boga – Alaha. Pred nasprotniki je leta 622 zbežal v Medino (to letnico imajo muslimani za začetek štetja let).
3. Tam je Mohamed zbral somišljenike in začel sveto vojno. Premagal je nasprotnike in združil arabska plemena, ki so sprejela novo muslimansko vero - islam.
4. Njegovi nasledniki kalifi so nadaljevali s širjenjem vere in osvajanjem. V sto letih so si Arabci podredili ozemlje, ki je segalo od Indije do Atlantika. Osvojili so tudi večino Pirenejskega polotoka. Njihovo osvajanje Evrope so zaustavili šele Franki leta 732, ko so Arabce porazili v bitki pri Poitiersu.
5. V arabski državi je cvetela obrt, trgovina, stavbarstvo, poljedelstvo in živinoreja. Razvita je bila matematika, astronomija in medicina. Nastala so mnoga znanstvena in leposlovna dela. Arabci so prevajali grške pisce in prevzeli od Indijcev znake za številke, ki jih uporabljamo še danes.

Križarske vojne

1. Katoliška Cerkev in evropski kristjani so hoteli v visokem srednjem veku osvojiti krščanska sveta mesta v Palestini. Zato so organizirali 4 večje križarske vojne (križ je simbol krščanstva, križarji so vitezi, ki se borijo za krščanstvo) proti islamskim Arabcem, ki so zasedli sveto deželo.
2. Poleg verskih razlogov je križarje mamil tudi bogat plen in nova ozemlja. O tem priča osvojitev Konstantinopla leta 1204. Med 4. križarsko vojno križarji namreč niso napadli Palestine ampak bogati Bizanc. Mesto so izropali in za kratek čas ustanovili tako imenovano »latinsko« cesarstvo. Bizantinci so v novi vojni križarje premagali in obnovili staro cesarstvo.
3. Osvojena področja so križarji organizirali po fevdalnem sistemu, zgradili gradove in izkoriščali podložnike. Tudi v sveti deželi so vladali kralji po frankovskem vzoru. Seveda Arabci niso stali križem rok in se stalno vojskovali s križarji. Njihov najsposobnejši vojskovodja Saladin je križarje premagal. Tako so bili primorani zapustiti Palestino.
4. Križarske vojne so pospešile razvoj trgovine po Sredozemlju. Vodilno vlogo so prevzele Benetke in Genova. Najbolj je cvetela trgovina z Bližnjim vzhodom – Levantom. Tam so predvsem trgovci iz Italije kupovali začimbe, dišave, svilo, steklarske izdelke in jih potem z velikim dobičkom prodajali po Evropi. Stari celini so posredovali tudi arabsko kulturo in znanost. Tako so se Evropejci marsičesa naučili in prevzeli od Arabcev.

Države na Balkanu

1. Na Balkanskem polotoku so od zgodnjega srednjega veka nastajale večje in manjše države, ki so stalno spreminjale svoj obseg. Take države so ustanovili Srbi, Bolgari, Makedonci, Črnogorci, Hrvati, Romuni, Albanci.
2. Na Bolgare, Makedonce, Srbe in Črnogorce je močno vplival Bizanc. Od tam se je širilo krščanstvo (pravoslavno), cirilica, kultura in politični vpliv. Hrvaška in del Bosne sta bili pod frankovskim in kasneje pod nemškim vplivom, v 13. stoletju pa so ji zavladali madžarski kralji. Obalno področje Hrvaške je prišlo pod vpliv Benetk.
3. Poseben položaj je imela Dubrovniška republika, ki je bila samostojna in neodvisna trgovska in pomorska sila na Jadranu. Dubrovčani so zgradili lepo in močno utrjeno mesto ter obvladovali trgovino po Balkanu. Dubrovniške ladje so plule po Jadranu in Sredozemlju in tekmovali z beneškimi.
4. V Dubrovniku in drugih večjih obalnih mestih vzhodnega Jadrana so zgradili čudovite cerkve in palače v romanskem, gotskem in renesančnem slogu. Cvetelo je kiparstvo in slikarstvo, kamnoseštvo, ladjedelništvo, pomorstvo, obrt, trgovina, solinarstvo, ribištvo, oljkarstvo, vinogradništvo.

Turški imperij

1. Turška plemena so živel v širnih stepah osrednje Azije. Od Arabcev so prevzeli islam in kulturo ter fevdalni red. V 11. stoletju so začeli seldžuški Turki – Seldžuki osvajati Malo Azijo, ki je bila v okviru bizantinskega cesarstva. Bizanc so dokončno uničili leta 1453, ko so zavzeli Konstantinopol.
2. Še pred padcem Carigrada so zavzeli Bolgarijo in leta 1389 porazili srbsko vojsko na Kosovem polju. V 15. stoletju so bile tako v okviru Turškega imperija Grčija, Makedonija, Albanija, Srbija, Črna Gora in Bosna.
3. Osvojitve so Turkom uspevale zaradi organizirane vojske in uprave ter močne osrednje oblasti, ki jo je posebej vladar- sultan. Turški fevdalci-age so brezpogojno izpolnjevali sultanove ukaze. Začetnik vladarske dinastije je bil sultan Osman, zato se država imenuje tudi osmansko cesarstvo.
4. Turki so imeli načrt zasesti tudi naše kraje. Najprej so hoteli oslabiti deželo z neprestanimi roparskimi vpadi, ki so trajali skoraj 200 let. K nam so največ vpadali turški najemniki iz Bosne.
5. Le-ti so ropali, požigali, pobijali in vodili ljudi v suženjstvo. Mnoge ujete dečke so vzgajali potem za janičarje. Za boj proti Turkom so kmetje gradili tabore, meščani utrjevali obzidja. V deželi so organizirali obveščanje s kresovi.
6. Najbolj so trpeli kmetje. Morali so plačevati poseben davek za obrambo, ob vpadih so jim uničevali pridelek. Pri obrambi so bili največkrat prepuščeni sami sebi, zato so gradili tabore (obzidja okoli cerkva), kamor so se zatekli ob vpadih.